

Stuart Hall, Totem-Nesnesiz Kimlikler ve Hayali/ İngesel Temsiller

GÜVEN ÖZDOYRAN

Öz

Kültürel mecrada üretilen kimlik, temsil ya da özne başlıkları çoğu zaman bir ön kabul biçiminde nesnel ve evrensel olarak tahayyül edilir. Öte yandan, temsil eden ile temsil edilen arasında dolaysız bir ilişki olduğu iddiasının bizatihi kendisinin ideolojik bir perspektifi yansıttığına yönelik temel itirazı ise Stuart Hall dile getirir. Bu bağlamda Hall, temsil, özne ve kimlik kavramlarını sabitleyici ve dışlayıcı bir yaklaşımla totalleştiren, kendi görme biçimlerini ve anlamlandırma rejimlerini normlaştıran/normalize eden, kurduğu bu kültürel tahakküm üzerinden diğer görme ve temsil pratiklerine temellük ederek onları kolonize eden ve bu anlamıyla kendi ürettiği ancak evrensel ve nesnel olduğunu varsaydığı normlar dışında konumlanan alternatifleri itibarsızlaştıran Batı merkezli kolonyalist paradigmayı reddeder. Kültürel kimliklerin ve temsillerin gerçek ile doğrudan ve dolaylı bir teması olduğu fikrinin bu şekilde yadsınması, söz konusu kimliklerin göstereni konumundaki totem-nesneyi de gündemden bütünüyle düşürür. Bu çalışmada, Stuart Hall'un çalışmaları ve iddiaları merkeze alınarak, Hall'a kendi argümanlarını inşa ederken teorik olarak imkân yaratan Althusser, Gramsci, Lacan gibi eleştirel paradigmanın diğer önemli isimleri de tartışmaya dâhil ederek kimlik, temsil ve özne başlıkları analiz edilecektir. Bu amaç doğrultusunda, söz konusu isimlerin ilgili çalışmaları karşılaştırmalı olarak metin analizi yoluyla incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Stuart Hall, Kültürel Çalışmalar, Temsil, Kimlik, Özne

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 01.05.2020

Kabul Tarihi: 12.07.2020

ORCID ID: 0000-0002-8377-513X

E-mail: guvenozdoyran@arel.edu.tr

Stuart Hall, Identities without Totem-Objects and Imaginary Representations

GÜVEN ÖZDOYRAN

Abstract

Identity, representation or subject produced in cultural areas are usually accepted as objective and universal entities in the form of a presupposition. On the other hand, Stuart Hall raises his own objection that the claim that there is a direct relationship between the object represented and the representation itself reflects an ideological perspective. In this context, Hall mainly rejects the Western-centered colonialist paradigm that discredits the alternative ways of seeing existing outside the norms assumed to be objective and universal by the Western-centered paradigm itself, which normalizes merely its own ways of seeing the world by colonizing the other perspectives. In this way, the denial of the idea that cultural identities and representations have a direct contact with the real also cancels the totem-object, which is the signifier of those identities. In this study, the notions of identity, representation and subject will be analyzed by taking the studies and claims of Stuart Hall into the center and including other important names such as Althusser, Gramsci, Lacan, which theoretically enable Hall to build his own arguments. For this purpose, the relevant works of these names will be examined comparatively through text analysis.

Keywords: Stuart Hall, Cultural Studies, Representation, Identity, Subject

Research Paper

Received: 01.05.2020

Accepted: 12.07.2020

ORCID ID: 0000-0002-8377-513X

E-mail: guvenozdoyran@arel.edu.tr

1. Giriş

Christopher Nolan'ın hem yazıp hem yönettiği 2010 tarihli Inception (Başlangıç) adlı filmi, gerçek ile kurgunun iç içe geçtiği bir hikâyeyi izleyicisine aktarır. Öte yandan Nolan'ın ele aldığı hâliyle, gerçek ile gerçek olmayan arasındaki sınırın ihlal edilmesine yönelik tema bu filme de özgü değildir. Erken dönem filmografisinde yer alan Memento (Akıl Defteri, 2000) filmi yine benzer bir içeriğe sahiptir. Ancak, Memento'dan farklı olarak Inception filminde gerçek ile hayali olan arasındaki sınırı belirsizleştiren şey organik insan hafızası değil, teknik bir makinedir. Inception filminde, Cobb (Leonardo DiCaprio) adlı profesyonel bir "fikir hırsızı", sahip olduğu teknolojik bir alet yardımıyla müşterilerinin talep ettiği şekilde kendilerine rakip olan firmaların yetkililerinde yapay rüyalar üretmek ve o rüyalara sızarak mesleki sırları çalmaktadır. Uzun süredir bu işi yapan Cobb, başkalarının rüyalarına girdiğinde, yaşadığı olayların gerçek mi yoksa rüya mı olduğunu ayırt etmek için bir totem-nesne kullanır: Fırıldak. Bu totem-nesne, Cobb rüyadayken gerçek ile olan tek bağı, bir başka ifadeyle, gerçeğin tek gösterevidir. Bu anlamıyla filmde, totem-nesne gerçek koşullarla dolaylı bir ilişki kurmanın tek yolu olarak gösterilir. Öte yandan, Stuart Hall ile ilgili tartışmalarımızda göreceğimiz üzere, eğer totem-nesneyi gerçek olanla ya da gerçek koşullarla dolaylı bir ilişki kurmanın aşkınsal yolu olarak veya gerçeğe işaret eden dolaylı bir gösteren olarak tanımlayacak olursak kimlik ve temsil konusunda bu tür bir totem-nesneden yoksun olduğumuzu fark ederiz.

Kültürel Çalışmalar paradigmasının en önemli figürlerinden olan Stuart Hall, söz konusu paradigma içerisinde iki ayrı konum olarak görülen perspektifleri, yani kültürelciliği ve yapısalcılığı, birbirleri ile temas ettirir (Güngör, 2020: 33). Bu projesinde Hall, kültürel alanı "temsillerin dominant rejimi" ve diğerleri arasında verilen güç mücadelesinin "savaş alanı" olarak tanımlar (Hall, 2002: 187). "Güç mücadelesi" kavramsallaştırması Hall'u Marxist perspektife yaklaşırsa da Marxizm'in "bayağı" (vulgar) (Hall, 1996a: 35) versiyonu olarak gördüğü ortodoks/geleneksel perspektifi ekonomiyi/üretim ilişkilerini (alt-yapı) önceleyen, kültürü ve ideolojiyi ise ikincil ve tali olarak gören "indirgemeci" tutumu sebebiyle yadsır. Hall'u Gramsci ve Althusser'e yaklaştıran kavrayışı da tam olarak bu noktada kristalize olur. Gramsci ve Althusser de geleneksel Marxizm'e yönelttikleri itirazlarda, "ekonomik indirgemeci" tavrın ideolojiyi kavrama açısından yetersizliğine yönelik vurguları öne çıkartırlar. İki isim açısından da Marx'ın ihmal ettiği mahal olduğu varsayılan üst-yapı ve bu alanda güç/iktidar mücadeleleri olarak tezahür eden kültür ve ideoloji başlıkları görece "otonom" veya "özerk" yapılar olarak kavranırlar. Gramsci ve Althusser tarafından kültür ve ideoloji

kavramlarına yapılan bu kuvvetli vurgu, Hall'un da olumladığı ve onayladığı bir uzlaşma çerçevesine dönüşür. Kültür, kimlik, özne ve temsil başlıklarını derinlikli bir biçimde çözümlenmeye girişen Hall, tartışmalarına bu iki isim dışında yapısalci ve post-yapısalci paradigmaların diğer önemli isimleri olan Lacan, Foucault ve Derrida'yı da dâhil ederek kendisine ve kendi perspektifine yeni ve özgün bir alan yaratır. Hall, daha en başta, temsil, özne ve kimlik kavramlarını sabitleyici ve dışlayıcı bir yaklaşımla totalleştiren, kendi görme biçimlerini ve anlamlandırma rejimlerini normlaştıran/normalize eden, kurduğu bu kültürel tahakküm üzerinden diğer görme ve temsil biçimlerine temellük ederek onları kolonize eden ve bu anlamıyla kendi ürettiği ancak evrensel ve nesnel olduğunu varsaydığı normlar dışında konumlanan alternatifleri itibarsızlaştıran Batı merkezli kolonyalist paradigmayı reddeder. Bu bağlamda Hall, kültürü ve kültürel sahadaki temsil pratiklerini hiyerarşik ve hegemonik tarzda ikili karşıtlıklar alanına hapseden konvansiyonel perspektiflere karşı, çok-kültürlülük parantezi içerisinde farklı kültürel pratikleri, temsilleri ve üretimleri birini diğerinin üzerinde konumlandırmadan anlamayı/kavramayı önerir. Hall'un bu tarz yerinden etme/aşındırma stratejileri üzerinden geliştirmeye çalıştığı kültürel temsillerin farklı tezahürlerinin olanağına yönelik projesinde, Foucault'nun "merkezi iktidar" fikrini reddedip, iktidar alanını tüm toplumsal katmanlara yayan ve özneyi merkezsizleştiren perspektifi, Lacan ve Lacan'ın etkisi ile Marx'ı yeniden okuyan Althusser'in özneyi kavrama biçimleri Hall'un bu projesinde ihtiyaç duyduğu teorik artalanı kendisine sunar. Böylelikle Stuart Hall, kültürel araştırmalarda neredeyse bir nomos olarak verili kabul edilen temsil, kimlik ve özne başlıklarını tekrar ve daha derinlikli bir biçimde tartışmayı önerir. Bu büyük projesinde çeşitli metinler üretse de "The Question of Cultural Identity" (2003) adlı geç dönem kaleme aldığı uzun makalesi Hall'un kişisel bibliyografisinde özel bir yer işgal eder. Hall, bu makalede kendi teorik pozisyonunu belirginleştirirken aynı zamanda kendi konumunun kuramsal zeminde bir sağlamasını da okuyuculara sunar. Bu yönüyle metin, kendisinin kaleme aldığı diğer metinlere sıklıkla gönderme yaparak bir derleme işlevi görürken, diğer yandan kendi argümanlarına yönelik metinler arası gerekçelendirmeleri sunar ve böylece kendi konumu üzerinde oluşan mutabakatlara detaylı bir güvence sağlamaya çalışır. Genel olarak bakıldığında, kavramların iç içe geçtiği yoğun kuramsal tartışmaları içeren metinlerinde olduğu gibi, bu metninde de Hall, kimlik, özne ve temsil başlıklarını eşzamanlı olarak ve neredeyse eşanlı bir biçimde birbirlerinin yerine geçecek şekilde ele alır. Örneğin, öznenin merkezsiz oluşuna yönelik tespitinden, kimliğin merkezsiz oluşuna yönelik onayına geçişi neredeyse eşzamanlıdır.

Bu makalenin amacı, Hall'un geç dönem metinlerinden olan "The Question of Cultural Identity" başlıklı makalesi merkeze alınarak medya ve kültürel çalışmalar alanının bu büyük düşünürünün özne, temsil ve kimlik kavramlarını ele alma biçimlerini incelemek ve analiz etmektir. Bu amaç doğrultusunda makalede merkezi, tutarlı ve sabit bir özne tahayyülünün itirazına dayanan ve bu itiraz üzerinden kimlik ve temsil kavramlarının içerdiği hegemonik aparatları açığa çıkartarak nesnelliklerini iptal eden majör bir proje olarak Stuart Hall'un eleştirel perspektifi, diğer kuramcılarla olan doğrudan ya da dolaylı ilişkiselliği üzerinden çözümlenecektir. Böylelikle, hem Hall'un kimlik ve temsil pratiklerine yönelik eleştirel tutumu üzerinde tarihsel olarak yoğunluğunu arttırarak kendisini hissettiren post-yapısalcı ve post-modernist etki açık kılınmaya çalışılacak, hem de bu etkinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan kimlik ve temsil rejimlerinin kaçınılmaz olarak içerdiği somut ve nesnellikten uzak "hayali" doğası gösterilmeye çalışılacaktır.

2. Stuart Hall ve Kimliğin Modern Krizi

Hall açısından "kimlik sorusu" aslında ve aynı zamanda "kimliğin krizi"ne de işaret etmektedir. Geç modern dönemde daha da belirginleşen kimliğin krizi ve bu kriz üzerinden yapılandırılan tartışmalar, Hall açısından, kendi politik ve kuramsal perspektifini besleyen ve destekleyen bir manivela işlevi de görecektir. Çünkü kimliğin içine düştüğü varsayılan kriz ve bu krize yönelik çözümlenmeler, nihayetinde genel olarak "temsil", özel olarak ise "medyada temsil" başlıklarına da sirayet ederek bu konulara yönelik geleneksel ve ideolojik yaklaşımları yapı-söküme uğratacaktır. Böylelikle artık temsil ve medyada temsil başlıklarının daha en başta yoğun bir biçimde içerdiği ancak sofistike stratejilerle görünür olmaktan çıkarılan ideolojik angajmanlar da açığa çıkacaktır. Dolayısıyla, Hall'un bu metni yazma gerekçelerinin, aynı zamanda metnin stratejisini ve yapısını da belirler nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Tartışmasının başında, Hall kendi konumunu "post-modernist merkezlessiz özne" fikrine duyduğu sempatinin altını çizerek açık eder. Bu onaylamanın ne anlama geldiğini, başka bir ifadeyle, bu onaylamanın zorunlu sonucu olarak aslında nelerin de onaylanmadığını belirgin kılmak üzere, Hall kimlik kavramına yönelik üç başlığı gündeme getirir. Bu gündeme getirme taktiksel bir hamledir. Çünkü kimlik kategorisinin dışlayıcılığı ve indirgemeciliğinin gerekçesi olarak görülen özne kategorisinin tutarlılığı, somutluluğu/maddiliği ve sabitliği aşındırılırsa kimlik kavramı da kendi nesnelliliği ve evrenselliği için ihtiyaç duyduğu mantıksal zeminden mahrum kalacaktır. Öte yandan, Hall üç başlığı içeren bu sınıflandırmanın bir tür "basitleştirmeyi" içerdiği uyarısında bulunur (Hall, 2003: 277). Bu bağlamda, tarihsel dönemleştirmeyi de içeren bu sınıflandırmaya göre (a) Aydınlanmacı Özne, (b) Sosyolojik Özne, (c) Post-modern Özne, olmak üzere

üç farklı tip özne biçimi tasnif edilir. Hall tarafından “Aydınlanmacı Özne”, (aynı zamanda “Sosyolojik Özne”ye yer açar ve “Post-modern Özne”nin ortaya çıkışına da kendi karşıtlığı üzerinden istemsiz bir biçimde imkân tanır) “merkezi özne” fikrinin temelinde yer alan kuramsal zemini sunmakla itham edilir. Aydınlanmacı Özne ve onun temsil ettiği “Merkezi Özne” fikri, tarihsel kökenini Batı düşünce tarihinde, Descartes’ın sisteminde, yani Kartezyen Cogito’da (Hall, 2003: 282) bulan, “modern özne” dir aynı zamanda. Hall, bu türden özneyi, “doğuştan verili olan”, “kendi kendisiyle özdeş”, “akılın kapasiteleri ile ön belirlenmiş” olarak tanımlar (Hall, 2003: 275). Böylesi bir özne tasavvuru, merkezinde “doğuştan gelen” “içsel bir çekirdek” olan ve bu içsel çekirdek tarafından belirlenerek “özel olarak aynı kalan” kimlik kavramına bağlanır. Burada kritik olan fikir, böylesi bir özne tasavvurunun “doğuştan gelen ve değişmeyen, sabit bir “tözselleşme” taşımasıdır. Bunun sonucu olarak kişi, benlik ya da kimlik “doğuştan gelen ve değişmeyen içsel bir çekirdek” fikri üzerinden sabitlenerek zaman-dışı, tarih-dışı bir tutarlılık olarak kavranır. Bu hâliyle, Aydınlanmacı özne ve/veya “modern kimlik”, kültürel olarak göreceli hâle gelemeyecek kadar katıdır. “Kültürel kimlik” de söz konusu içsel belirlenimden payına düşeni alarak tarih-dışı ve dolayısıyla ideolojiler üstü bir sabit olarak kavramsallaştırılır. Ancak modern öznenin bu niteliklerinin bizatihi kendisinin tahakküm kurucu ideolojik bir pozisyonu işaret ettiği açıktır. Bir başka ifadeyle, kimliğin ya da özneliğin bu tarz sabitlenişi, tarih-dışı bırakılarak tözselleştirilişi ve ideoloji-üstü kılınışı hamlesinin bizatihi kendisi ideolojik bir önermedir: “Modern özne”nin Aydınlanmacı tarzda tarifi, dışarıdan yapılan bir tespit değildir; kendi iddiasının tersine içeriden müdahale edilerek ideolojik saikler ve taahhütlerle özneye iliştilir. Burayı takiben şu çıkarımda bulunmak çok da yanlış olmayacaktır: “Geç modernite”de, kimliğin içine düştüğü kriz, aslında kimliğin kendi doğasından kaynaklanan bir kriz de değildir; aksine modern aklın kimliği ele alma tarzının, onu sınırlandırışının ve tahakkümünün krizidir söz konusu olan. Burada, kaçınılmaz bir paradoksla da karşılaşırız. Aydınlanmacı akıl’ın, “akıl ve özne” üzerine yargıda bulunmasının kaçınılmaz olarak içerdiği bir paradokstur bu: Özne/akıl, kendisini nesneleştirerek, kendisi ile arasına mesafe koyduğu iddiası üzerinden tespit yapmakta/konuşmaktadır. Her ne kadar Hall, popüler kültürü yadsıdıkları ve “yüksek kültür”ü yücelttikleri için Frankfurt Okulu ve Adorno’yu pek fazla odağına almasa da (Kellner, 2016: 146), Hall’un “Aydınlanmacı Özne”ye itirazının teorik temellerini yine Adorno ve Horkheimer’in yapıtlarında bulabiliriz. Frankfurt Okulu temsilcileri Adorno ve Horkheimer, modernist aklın (ya da “Araşsal Akıl”), bilme biçimine yönelik eleştirisi de bir yönüyle bu paradoksun bir başka tezahürü olarak karşımıza çıkar. Modern özne ve modernist bilim anlayışı olan pozitivism, bilmeyi amaçladığı her şeyi nesneleştirerek, onunla arasına

belirgin bir mesafe koyarak onu kavramaya çalışır. Bunun sonucu olarak örneğin insan, doğanın içinde ve onun bir parçası olarak değil, tersine, onun karşısında ve “üzerinde” konumlandırılmış, insan (ki “insan” derken kastedilen “logos” yani Batı aklıdır) (Adorno ve Horkheimer, 2014: 25) ve doğa iki ayrı ontolojik kategori olarak tasnif edilmiş ve böylelikle doğa, insanın karşısına bir “bilme nesnesi” olarak yabancılaştırılarak sunulmuştur. Bu durumda doğa, aynı anda hem “bilme nesnesi” hem de “tahakküm/sömürü nesnesine” çevrilerek insan ile doğa arasında ilki lehine hegemonik bir ilişki kurulmuştur (Adorno ve Horkheimer, 2014: 26). Dahası, Steven Vogel, Adorno ve Horkheimer’in bu analizlerinden hareketle, Frankfurt Okulu üyeleri için doğanın “kimliksiz” bir varlık olarak tanımlanabileceği yorumunu gündeme getirir (Vogel, 1996: 89-90). Bu tarzda kurulan hiyerarşi üzerinden de insanın doğaya müdahalesi, doğanın tahribatı ve sömürülmesi için meşruiyet devşirilmiştir.

İkinci kategori ile ilgili olarak Hall, Sosyolojik özne’nin “gittikçe büyüyen modern dünyanın” bir sonucu olarak fark edilen Aydınlanmacı özne tasavvurunun kendi sınırlılıklarının yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladığı ve böylece “otonom ve otarşik (self-sufficient) özne”yi kuran içsel çekirdek fikrinin geçersizliğinin görünür olduğu bir aşamaya işaret ettiğini vurgular (Hall, 2003: 275). Bunun sonucu olarak, artık kimlik kategorisi, kendi içerisinde tutarlı, istikrarlı bir sabit olarak değil, “kendilik” ile “toplum” arasındaki karşılıklı “etkileşim” sonucu “kurulan” bir yapı olarak kavranır.

“Kimlik, sosyolojik kavramsallaştırılışında, “içerisi” ve “dışarı” arasında – kişi ile kamusal dünya arasında- köprü kurar. Kendimizi bu kültürel kimliklere yansıtmamız, aynı zamanda bu kimliklerimizin anlamlarını ve değerlerini içselleştirerek onları bir parçamız hâline getirmemiz, öznel duygularımızı sosyal ve kültürel dünyada işgal ettiğimiz nesnel konularla ilişkilendirmeye yardımcı olur. Kimlik, özneyi yapıya diker (veya tıbbi bir metafor kullanırsak için sütürler). Böylece kimlik hem özneli hem de öznelin içinde yaşadıkları kültürel dünyaları sabitler, karşılıklı olarak daha bütünleşik ve öngörülebilir kılar.” (Hall, 2003: 276)

Bu alıntıda Hall, kimlik başlığının toplumsal işlevine de gönderme yapar. Bütünleşik, tutarlı ve sabit olarak deneyimlenen özne kendisinde, aslında toplumsal ve kültürel pratikler yoluyla “kurulmadan/üretilemeden” önce, “parçalı” veya tek değil ama birbirleri ile çelişen ve çözülmemiş çoğul kimlikleri barındırır. Ancak, kurumsal yapılar ve Foucaultcu anlamıyla iktidar ağları dolayısıyla, Aydınlanmacı paradigmanın öngördüğü istikametın tam tersi bir biçimde, dışarıdan çeşitli iktidar düzenekleri ve anlamlandırma ve temsil rejimleri yoluyla kimlik özneye tayin edilir. Bu tayin etme tarzı, aynı zamanda Althusser’in ideoloji bağlamında dışarı-

dan gelen bir ses ile “öznenin çağırılması” (Althusser, 2006: 99-103) jestini, ya da Hall’un isimlendirmesi ile “artikülasyonu”na (Hall, 1985: 93) da gönderme yapar. Buradaki “artikülasyon” kavramsallaştırması yürütmekte olduğumuz tartışma açısından üzerinde durulması gereken bir önem arz eder. Hall, temsil kavramını dil ve anlam kavramlarından bağımsız bir kategori olarak ele almaz. Kendi ifadeyle “temsil, anlam ve dilin kültürle ilişki kurmasını sağlar” (Hall, 2017: 23). Dil, aşağıda daha teferruatlı göreceğimiz üzere tıpkı Althusser’in ideoloji kavramına doğrudan atfettiği gibi, bir “temsiller sistemi”dir. Ancak, Saussure’ün de işaret ettiği gibi (Hall, 2017: 42-43), dilde temsil eden ile temsil edilen arasında zorunlu ve doğrudan bir ilişki yoktur. Dolayısıyla anlam, dile dışarıdan yapay ve konjonktürel (ve elbette ideolojik) olarak tayin edilir; bir başka ifadeyle dil, anlamı belirli bir perspektifi gözeterek kurar. Bu kurma sürecinin zorunlu sonucu olarak artık dilde anlam “sabit olmaktan çıkar” (vurgu Hall’a ait) (Hall, 2017: 45). Bu anlamıyla Hall, “yansıtmacı teori” olarak adlandırdığı (Hall, 2017: 35) ve dilin dış dünyayı “olduğu gibi yansıttığını” ileri süren görüşleri tereddütsüz bir biçimde reddeder. Böylesi bir denklemde dil, konuşan özne ile dış dünya arasında, medyanın durumunda olduğu gibi, her zaman için bir dolayım olarak girer. Dil, “boş, şeffaf, ‘dünyadaki pencere’ olarak değil, kendisi olarak bakmaya zorlar” (Hall, 2017: 48). Böylece dil ile ideoloji arasındaki ilişki bir daha geri döndürülemez bir biçimde ve bitimsiz olarak kurulmuş olur. Sonuç olarak dil, anlam ve temsil arasında kurulan bu grift ilişkiler ağı içerisinde, artık temsil, basit bir “yansıtıcı” olmaktan çıkar ve Hall tarafından “bir kültürün üyelerinin anlam üretmek için bir anlamlandırma sistemi olarak dili kullandığı süreç” olarak kavranır. Temsil’in bu tanımı beraberinde “şeylerin –dünyadaki nesnelere, insanlar, olaylar- kendi başlarına sabit, nihai ya da gerçek anlam içermediği” sonucunu da getirir (Hall, 2017: 81). Her şeyin “kavramsal bir dünya”ya indirildiği böylesi bir çerçevede “artikülasyon” kavramı son derece kritik bir işlev görür. Buna göre, anlamın ve temsilin sabit olmadığı durumda, Hall tarafından artikülasyon “belirli koşullar altında iki farklı ögenin birliğini oluşturabilen bağlantı biçimi” olarak tanımlanır (Hall, 1996a: 141). Ancak bu birlik elbette nihai ve sabit değil, konjonktürel olarak “kırılabilir”, dönüştürülebilir ve değiştirilebilir niteliktedir. Artikülasyon, anlamı kurduğu için başka bir deyişle, anlamı belirli bir süre için temsilin kendisine hapsedtiği için, “keyfi kapatma” olarak da adlandırılır (Slack, 1996: 115). Bu fonksiyonuyla “zorunlu olmayan bir bağlantı biçimi” (Hall, 1996a: 144) olarak artikülasyon, hem bir “süreç”e işaret eder hem de Foucault’nun “söylem” kavramına yaklaşır (Hall, 1996a: 142). Kurucu bir pratik olan ve metni anlama, anlamı da gerçekliğe bağlayan ve bu bağlantıyı tahakküm ilişkileri yoluyla gerçekleştiren artikülasyon, elbette kimliği ve özneyi de keyfi bir biçimde üreten mekanizma olarak kabul edilir (Slack, 1996: 117). Böylelikle Hall

açısından kimlik, toplumsal ve kültürel pratiklerle üretilen “kimliklendirme sürecine” karşılık gelir. Hall ayrıca sosyolojiyi psikolojiden ayrı tutarak, “Kartezyen öznenin rasyonel bireycilik” anlayışının eleştirisine olanak sağladığı için onu olumlar (Hall, 2003: 284).

Bu son aşamada öznenin “post-modernist” yorumu ile de karşılaşmış oluruz. Kendi (çoğul) konumunu doğrudan modernist projenin reddi üzerinden yapılandıran post-modernist anlatıda özne, artık kendisini sabitleyen özsel veya kalıcı referans noktalarından yoksundur. Bu anlamıyla Hall tarafından kimlik, “sabit olmayan/hareketli bir şölen” olarak tanımlanır. Kimlik, “bizi çevreleyen kültürel sistemlerde temsil edildiğimiz veya gönderildiğimiz biçimlerle ilgili olarak sürekli olarak şekillenir ve dönüşür” (Hall, 2003: 277). “Cultural Identity and Diaspora” başlıklı makalesinde Hall, Derrida’ya da gönderme yaparak “kültürel kimliği”, kültürün ve tarihin söylemselliği içerisinde üretilen tanımlamanın/kimliklendirmenin ve sütünün sabit olmayan noktaları olarak tanımlar (Hall, 1990: 226). Böylece, kültürel kimlik kategorisi nihai bir referans olarak değil, “konumlanma” (vurgu Hall’a ait) olarak kavranır. Burada kritik olan husus, sabitliğini tamamen yitiren ve bir “konumlanma” mücadelesine dönüşen “kültürel kimliğin”, bu hâliyle, “aşkınsal bir kökene” dair mutlak bir garantinin mümkün olmadığı “konum savaşlarına”-Gramsci’nin “mevzi savaşı” (Gramsci, 2010: 275-279) kavramsallaştırmasına benzer biçimde), kimliğin politikalarına ve konumlanmanın politikalarına ihtiyaç vardır. Artık post-modern özne ya da kimlik, ontolojik ve/veya organik referanslarla değil, tümüyle keyfi bir biçimde tanımlanır hâle gelmiştir. Kimlik ve özne kategorisine yönelik post-yapısalcı yerinde etme tarzlarının sonucu olarak kimlik ve özne kavramları sabitliğinden kurtulur. İstikrarsız kimlik/özne, modernist anlatıda var olduğu hâliyle bir hiyerarşi gözetilerek bir kültürü diğeri üzerinde kurduğu istibdat rejimi ve tahakküm ilişkisi de aşındırılır. Artık birini diğerrinin üzerine konumlandırarak sabit referans noktalarından yoksun hale gelmiştir.

3. Kimlik, Belirlenim ve Batı Tarzı Görme Biçimleri

Hall’un sabit bir ön-belirlenimi, yukarıda bahsettiğimiz hâliyle, “kimliğin kökenine dair onu sabitleyen mutlak bir garanti olmaktan” çıkararak tavrı, onun aynı zamanda “ırk” ve “ırkçılık” tartışmasının da istikametini belirler. Hall açısından, “siyahi” kimliğe sahip olmak veya “beyaz” kimliğe sahip olmak biyolojik veya fizyolojik bir belirlenim ilişkisi üzerinden tanımlanamaz. Başka bir ifadeyle, ırk biyolojik olarak doğuştan gelen ve durağan bir içsel çekirdek değil, “söylemsel olarak inşa edilmiş” kültürel bir yapı olarak kavranmalıdır. Çünkü burada önemli olan derinin rengi değil, o rengin ne anlama geldiğidir (Hall, 2003: 298). Bu hâliyle de ırk

kavramı, ırka dayandırılan kimlikler ve medyada ırk temsilleri “hayali” (imaginary) bir biçimde üretilirler. Çok benzer şekilde, “Cultural Studies and its Theoretical Legacies” adını taşıyan metninde Hall, AIDS’in de biyolojik veya fizyolojik bir sorun olarak değil, kültürel temsiller alanındaki güç mücadeleleri üzerinden anlamlandırıldığını vurgular (Hall, 2019). Yukarıdaki tartışmamıza referansla ekleyecek olursak, “ırkçılık üzerinden oluşturulan söylemler”, tıpkı Aydınlanmacı özne’de olduğu gibi, yine “ikili karşıtlıklar üzerinden yapılandırılır” (vurgu Hall’e ait). Bu durumun net örneklerinden birisi de ırk kavramı üzerinden yapılandırılan Siyahı-Beyaz ikili karşıtlığıdır (Hall, 1997: 243).

Sonuç olarak, post-modern stratejilerle özne ve kimliğin bu şekilde istikrarsızlaştırılması elbette Hall’un amacı açısından son derece anlamlıdır. Bhabba (Hall, 2003: 292) gibi post-kolonyal teorinin önde gelen isimlerini de tartışmasına dâhil eden Hall, Batı merkezli temsil rejimlerinin, sinema dâhil tüm medya temsillerinde kendi gösterge ekonomisi içerisinden konuşarak, öteki ya da yabancı olanı kendi kültürel evreninin bilinen kodlarına indirgeyerek ve böylece kültürel temsillerin çoğul heterojenliğini homojen kılarak tekleştirdiği/totalleştirdiğini ve anlamlandırmayı bu ideolojik temsiller sistemi dolayımı ile tesis ettiğini belirtir. Hall, “küresel homojenleştirme” kavramsallaştırması üzerinden, farklı olanın benzer olana “tercüme edildiği” bir düzleme dikkatleri çeker (Hall, 2003: 303). Kitle iletişim araçları yoluyla “küresel bir köy”e dönen böylesi bir kültürel düzlemde, Batı modernist perspektifi, tüm hegemonik aygıtları yoluyla, farklı kültürleri kendisine iliştiyerek “Batı tüketim toplumunun kültür endüstrileri” tarafından üretilen ve tüketilen “kültürel ve küresel bir süpermarket”e dönüşür. “Sömürgeci” izlerin yanında, Edward Said’in kavramsallaştırmasıyla, “oryantalist” bir bakış açısı üzerinden de Doğulu kültürel kimlik kodlarıyla öteki, “egzotik” bir nesneye indirgenir. “Batı” ve geriye kalan “perifer/çevre” olarak ikiye bölünen dünyada, bu türden Batılı bakış açısı ile üretilen öteki’ne ait kültürel temsiller ve kodlar, Hall tarafından “sömürgeci/kolonyal fantezi” olarak itham edilir.

Bu bağlamda, diaspora ve Karayip yeni sinemasını ele aldığı makalesinde Hall, post-kolonyalist öznelerin kimliği ve temsili tartışmasına geri döner ve sinema ya da medya temsillerinde egemen olan Batı gösterge rejimlerini eleştiriye tabi tutar. Hâlihazırda, makalenin merkezi teması olan Karayip sineması, “Üçüncü Sinema” olarak bilinen ve jeopolitik olarak tarihte Batı tarafından sömürgeleştirilmiş üçüncü dünya ülkelerinde ortaya çıkan yeni tarz sinema anlamına gelmektedir. Batı’nın görme veya bakışı ürettiği stereotiplerle kolonize eden anlamlandırma rejiminin “indirgemeci” ve tahakküm kurucu tavrının zorunlu sonucu olarak “periferi/çevre”deki kimliklerin ve kültürel temsillerin ancak Batılı bakış açısıyla ken-

disine yer bulabildiğinin altını çizer. Hall burada kültürel kimlik başlığını iki farklı perspektif üzerinden tartışmaya açar. “Teklik/Bütünlük” kavramını merkezine alan ilk yaklaşıma göre “kültürel kimlik”, bir grup insanın ortaklaşa paylaştığı tarih ve ata kültü üzerinden, “tek bir gerçek kendilik” fikrinin/bilincinin kolektif olarak o grubun tüm üyeleri tarafından paylaşıldığı inancına dayanır. Burada, grup üyelerini deyişmeyen, sabit ve tutarlı kimlikler olarak tahkim eden ve onları “tek halk” olarak tanımlayan kültürel kodların paylaşımı ve ortaklaşması esastır (Hall, 1990: 223). Grup üyelerinin farklılıklarını görmezden gelen, yalnızca benzerliklere ve ortaklıklara odaklanan bu yaklaşım, örneğin, “teklik” kavramı üzerinden “gerçek ve doğru Karayıpli kimliği”ni tanımlar ve bu egemen kültürel kodları sabitleyerek norm hâline getirir.

Öte yandan, kültürel kimliğe yönelik ikinci yaklaşım, Hall’un daha yakın durduğu bir tarzda, kimlik başlığını, ilkinden farklı olarak tarihsel gelişimi, dönüşümü ve deyişimi içerisinde ele almayı ve bu hâliyle kimlik mefhumunu durağan, statik ve sabit bir tema olarak değıl, değışken ve dinamik bir süreç olarak görmeyi önermektedir. Böylece, ikinci yaklaşım açısından, örneğin Karayıpli kimliği, kendi tarihsel süreci içerisinde, yalnızca benzerlikler üzerinden değıl, ama ayrıca birbiriyle çelişen farklılıklar üzerinden değılendirilmelidir. Kendi içerisinde kesintileri ve kopuşları içeren böylesi bir tarihsel perspektif, bizlere kimliğin bitmiş/tamamlanmış bir varlık olarak değıl, oluş süreci olarak kavranmasına da yardımcı olur. Başka bir ifadeyle, Hall açısından kimlik, Batı modernitesinin standardize ettiği biçimde, “tamamlanmış” bir varlık kipi (being) değıl, her zaman için “oluş” (becoming) içerisinde olan bir “süreci” imlediğini deklare eder (Hall, 1990: 225). Hall’un burada yürütmüş olduğu tartışma ve kullandığı terminoloji, onu Deleuze ve Guattari’nin perspektifine de yakınlaştırır. Hall açısından böylesi bir tavır, kimlik kategorisini indirgemeci bir tutumla genelleyen Batı merkezli kültürel temsil üretiminin de yanlışlığını bizlere gösterir.

4. Batı Marxizmi ve Post-Yapısalcılık: Öznenin İcadı

Buradaki tartışma, Hall’un kendi kültürel çalışmalar perspektifinde önemli bir konuma sahip olan Gramsci’nin Marxizm yorumuna da üstü örtülü bir biçimde gönderme yapar. Hall’un kültürel kimliklerin inşa sürecinin “bitimsiz bir şekilde ve sürekli olarak” devam ettiğine yönelik tespiti, yine Gramsci ve Althusser’in Marxizm kavrayışlarının izlerini taşır. Buna göre Gramsci açısından hegemonya, güç ilişkileri üzerinden ve çeşitli müzakereler ve mutabakatlarla ilerleyen ancak sürekli olarak devam eden ve hiçbir zaman tamamlanmayacak bir sürece işaret eder. Benzer şekilde, Althusser’in yapısalcı Marxizm perspektifinde de ideoloji-

nin düzenekleri ve Devletin İdeolojik Aygıtları ve bu anlamıyla ideolojinin kendisi, bitimsiz bir süreç olarak kendisini çeşitli düzenekler üzerinden yeniden ve yeniden üretmek zorundadır. Bu sürekliliği sebebiyle Althusser ideolojinin “tarihinin olmadığını” iddia eder (Althusser, 2003: 81). Bu hâliyle hem kimlik hem özne ve bu ikisinin keşişiminde yer alan ve bu kavramları üreten sistem olarak ideoloji ve/veya ideolojik hegemonya, tamamlanmamış ve her zaman için devam eden bir süreç olarak kavranır. Hâlihazırda, Hall’un kendisi de “Diaspora” makalesinde “fark/farklılık” nosyonunu ve bu kavramsallaştırma üzerinden Batı temsil sisteminde siyahilerin temsili meselesini açıklarken, Derrida’nın “Différance” kavramına gönderme yapar. Derrida açısından, “difference” kavramı, dilin göndergesel, ve dolayısıyla yansıtmacı, boyutunu iptal ettikten sonra, dilsel göstergeler sisteminde anlamın hiçbir zaman sabitlenemeyeceğini ve her zaman hareket içerisinde olduğunu vurgulamak için kullanır (Norris, 2002: 31-32). Tam bu noktada, yukarıda artikülasyon kavramı üzerinden yürütmüş olduğumuz tartışmayı doğru bağlamına taşımak için yeniden imkân buluruz. Hall bir diğer metninde “Söylem, İktidar ve Özne” alt başlığı altında önermelerini derinleştirirken, Derrida’nın différance kavramına geri döner. Her türlü temsilin ve dilde anlamın sabit olmadığı bir dünyada, bu temsillerin “yorumlanma” süreci de her zaman için ve nihai olarak tamamlanmadan kalır. Artikülasyonların keyfi bir biçimde kurduğu bağlantılar ve tayin ettiği anlamlar “tam olarak yakalanamazlar”. Bu kuramsal çerçeveyi çizerken, anlamın ve yorumun bitimsiz süreçlerini tanımlarken Hall yine “nihai anlamın her zaman sonsuza kadar ertelendiği” duruma işaret eden différance kavramına başvuracaktır (Hall, 2017: 57). Dahası, Althusser’i ve Althusserci özne ve ideoloji kavramını tartıştığı makalesinde, ideolojinin bir temsiller sistemi olarak kavrandığı Althusser’in teorisinde, özneyi kuran süreç olarak “çağırılmanın”, aslında artikülasyon sürecine karşılık geldiğini belirtir. Bu keşişim kümesini açıklarken yine Derrida’nın différance kavramı üzerinden “anlamın keyfi sabitlenişi” momentine göndermede bulunur. Hall, anlamın bu türden keyfi sabitlenişi durumunu artikülasyon olarak tanımlar (Hall, 1985: 93). Anlamın keyfi ve geçici sabitlenişi tekrar ideoloji nosyonunu gündeme getirecektir. Dil, salt metinsellik ve akış olarak var iken ideoloji bu akışı kesintiye uğratarak anlamı belirli bir yerde sabitlemek için oradadır. Hall açısından ideoloji, dilin sonsuz gösterme sürecini kesintiye uğratan pratikler olarak kavramsallaştırılır: İdeoloji, anlamı sabitleme girişimidir (Hall, 1985: 94-95). Sonuç olarak Hall, Althusser, Foucault, Derrida ve Lacan’ı kavramsal bir dünya çerçevesinde keşştirerek medya ve kültürel çalışmalar alanına son derece güçlü bir biçimde dâhil eder. Öte yandan, Derrida’nın “anlamın sonsuzca kayıp olduğuna” yönelik argümanına kısmen mesafeli de yaklaşır. Foucault ve Althusser’i eleştirdiği noktada Derrida da kendisine yer bulur. Bu tür

yapısalcı ya da post-yapısalcı “aşırı genelleştirmeler” Hall açısından politik riskler taşır (Procter, 2004: 119-122).

Stuart Hall, kimlik sorununu sistematize ettiği 5 ana başlık üzerinden tanımlamaya çalışır. Buna göre (Hall, 2003: 280) (1) Aydınlanmacı paradigmanın öngördüğü hâliyle “kimlikler/özneler tutarlı bir bütün arz etmezler. Kimlikler tutarlı değildir, çelişki içerir. (2) Bu çelişkiler, biri “dışarıda”, yani toplum ve toplumsallık içerisinde, diğeri “içeride” yani bireylerin zihinlerinde, olmak üzere iki mecrada da işler durumdadır. (3) Örneğin sosyal sınıf gibi, “Efendi kimlik” olarak tek bir baskın kimlik, diğer farklı kimlik biçimlerini kendi içerisinde baskılayıp onun üzerinde tahakküm kuramaz. Burada Hall’un vurgusu, diğer kimlikleri sınıf kimliğinin alt kategorisi olarak tasnif edip, kültürel kimlik çeşitliliğini “sınıf kimliği”ne indirgeyerek temsil edilemez olduğuna yöneliktir. (4) Sınıfsal ve politik olarak belirlenim kazanan “efendi kimlik” üzerinden diğer kimlik temsillerinin, örneğin “kadın kimliğini öne çıkaran feminist hareket, siyahi kimliği öne çıkaran hareketler, nükleer karşıtı veya ekolojik hareketlerin temsilleri gibi”, asimile edilmesi ve “erozyona uğratılması” tutumu Hall tarafından tümüyle yadsınır. (5) Öznenin nasıl temsil edildiği üzerinden yaşanan “kimlik dönüşümü”, bizlere “kimliğin otomatik ve sabit değil, aksine politik mücadele ile kazanılan ya da kaybedilen” bir kategori olduğunu gösterir. Sınıf kimliğinin politikasından, “farklılık” politikasına doğru yaşanan kimlik dönüşümü, bunun en sahî örneklerinden birini oluşturur.

Burada, üçüncü maddedeki “efendi kimlik” kavramı, bir yönüyle Lacan’ın “efendi gösteren” nosyonuna da bir gönderme niteliği taşır. Lacan açısından da tıpkı Derrida’da olduğu gibi, dilde anlam ne dış dünyaya doğrudan referansla ne de Sassurre’ün öngördüğü biçimiyle “gösteren-gösterilen” arasındaki ilişki üzerinden kelimeye tayin edilmez. Bir kelimeye bir anlamı atayabilmek ve onu orada sabitleyebilmek için anlamlandırma rejimleri tarafından yönlendirilen sabit bir referans noktasına ihtiyaç vardır. Lacan bu referans noktasına “efendi gösteren” veya “fallik gösteren” adını verir (Lacan, 2005: 221-222). Efendi gösteren, dildeki anlam çoğulluklarını asimile ederek gösterge ekonomisini kolonize eder. Benzer şekilde, Hall açısından da temsil sisteminde baskın hâle gelen paradigma üzerinden bir “efendi kimlik” atanarak, referans noktası hâline getirilir ve bu referans noktası ile heterojen hâlde bulunan kimlikler homojenleştirilerek asimile edilir. Daha da önemlisi, Lacan’ın Hall üzerindeki etkisine bir diğer örnek olarak, yukarıda Hall’dan alıntılı olarak paylaştığımız ve Hall’un tıbbi bir metafor olarak kullandığı, ayrıca “kimlik edinme sürecini” “artikülasyon veya sütür süreci” olarak tanımlarken de kullandığı (Hall, 1996b: 3) “sütür” ya da “dikmek” fiili, Lacancı sistemde de kendisine yer bulur. Buna göre, Lacan, efendi gösteren’in “paternal işlevi”ne

vurgu yaparken “point de capiton” kavramını dolaşıma sokar. Bu kavram Fransızca “nevresimi yorgana tutturana/diken” çengelli iğneler için de kullanılır. Bu anlamıyla “point de capiton”, “efendi gösteren” olarak göstergeler/temsiller sisteminde bir kelimenin anlamını o kelimeye diker ve sabitler (Zizek, 2004). Yine aynı şekilde, Lacan’ın öğrencisi de olan J. A. Miller, “gösterenin mantığının öğelerini” tartıştığı makalesine “Sütür” (suture) adını koyar. Burada Miller, sütür kavramını Lacan’la paralel biçimde, öznenin söylemsel olanla ilişkisini tarif ederken kullanır. Öznenin simgesel ile olan ilişkisi zorunlu ve doğal bir biçimde kurulmadığı için bu ilişki, gerekli olan yeter koşuldan yoksundur. Bu eksiklik ya da yoksunluğu gidermek için “sütür” edimi orada bulunur ve özneyi ait olduğu söylemle ilişkilendirir (Miller, 1977). Hall açısından, artikülasyon kavramı ile öznelere kimlik saptanma süreci aynı pratiklere işaret etmektedir. Böylece Hall, Lacancı “sütür” kavramını, Althusser’in “çağırılma” kavramını ve kendi “artikülasyon” kavramsallaştırmasını bütünüyle ilişkilendirme imkânını elde eder. Kendi tanımına göre kimlik, “bir tarafta belirli anlamlandırma sistemleri tarafından özneyi ‘çağırın’ pratikler ve söylemler, diğer tarafta öznellikleri üreten, bizleri konuşan özne olarak kuran süreçler arasındaki sütür noktasına, ya da kesişim noktasına” işaret etmektedir (vurgu Hall’a ait) (Hall, 1996b: 5).

Merkeze aldığımız ana metninde Hall, “birey” kavramının modern zamanlarda icat edilen bir kategori olduğuna vurgu yaptıktan sonra, “post-modern özne” başlığı üzerinden bu makalenin içeriği açısından da son derece kritik bir tartışmaya girer. Tartışmanın başlığı “Öznenin Merkezileştirilmesi”dir (De-centering the Subject). Aydınlanmacı ve Modern Özne’nin merkezileştiren yapısına karşılık, post-modern dönemde özne çeşitli teorik müdahalelerle merkezileştirilmiş ve bu müdahalelerin sonucu olarak Baumann’ın ifadesiyle, akışkanlaşmıştır. Öznenin merkezileştirilmesi sürecini Hall tarihsel olarak 5 temel moment üzerinden tartışır. Bu tarihsel uğraklardan ilki Marx ve Marxist paradigmadır. Hall, Marx’ın ismini insanın sabit olmayan kimliğini açık eden ilk büyük sistem düşünürü olarak kayda geçirir. Dahası, doğrudan Althusser’in For Marx metnine referans vererek Althusser’in yapısalci Marxizm perspektifi üzerinden kendi argümanını yapılandırır. For Marx adlı kitabında Althusser, Marx’ın “insanın sabit doğası” varsayımını reddetmesini onaylarken aynı zamanda ideolojiyi kavrayış biçimini de açık eder. Althusser açısından ideoloji bir “temsiller sistemi” olarak işlev görür: “İdeoloji, aslında, bir temsiller sistemidir” (Althusser, 1969: 233). Devletin İdeolojik Aygıtları metninde ise ideoloji tartışmasını derinleştiren Althusser, ideolojiyi “bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla kurdukları hayali/imesel ilişkiler” olarak tanımlar (Althusser, 2006: 85). İdeolojinin “temsiller sistemi” olduğu vurgusu ile beraber

düşündüğümüzde, bu iki tanımın birbiri ile tümüyle örtüştüğünü fark ederiz. Buna göre, insanlar gerçek var oluş koşullarıyla “hayali” ilişkiler kurarlar, çünkü bu gerçek koşullar ile inşalar arasına ideoloji ürettiği temsiller yoluyla her zaman için bir dolayım olarak girer. Dolayısıyla, ideolojinin temsiliyeti olmaksızın gerçek ile olan dolaysız bir temas mümkün değildir. Bu itibarla hem temsiller hem de bu temsiller ile özdeşleşerek edinilen kimlikler “özel” değil, ideolojik aparatlarla üretilmiş yapılar olarak var olur. Buradaki “hayali/imesel” (imaginary) kavramının seçilmesi elbette tesadüfi değildir. Althusser, ideolojiyi, toplumsal formasyon olarak kavrayışını Lacan’ın “imesel” kategorisi üzerinden tartışır. Lacan -ki Hall açısından Freud ile beraber öznenin merkezlesmesini kuramsal temelini sunan ikinci moment olarak kabul edilir (Hall, 2003: 287)-, “imesel/hayali” (imaginary) kavramını Freudyan psikanalize ekleyen ilk isimdir. Lacan açısından egonun görünür olduğu ayna evresi, koşulu gerçek olmayan hayali veya imgesel bir kendini yanlış tanıma düzlemidir. Hem Lacan’da hem Althusser’de özne, içsel bir çekirdek tarafından belirlenmez, tam tersi, Lacan’da özne, simgeselde gösterenin etkisi olarak ortaya çıkar (Ecrits, p. 708). Bu hâliyle, Hall’un da vurguladığı gibi, Lacancı sistemde kimlik, tamamlanmamış ve sürekli olarak kurulan bir yapı olarak karşımıza çıkar (Hall, 2003: 287). Bu anlamıyla Lacancı evrende özne ile gerçek’in temasının tümüyle kesilmesi, dili de, -öznenin merkezlesmesi projesinin üçüncü momentinde adı geçen (Hall, 2003: 288)- Saussure’ün dilde dış dünya referansını devre dışı bırakarak mutlak anlamı gündemden düşürmesine paralel bir biçimde, bir temsiller sistemi olarak bir tür kurguya indirger. Bu hâliyle Lacancı sistemde dil ya da simgesel düzen, gösterenler zincirinin bitimsizce aktığı bir temsiller sistemi olarak, özneyi tanımlayan, kuran ve üreten, bu bağlamda onun gerçeklikle ilişkisini düzenleyen temel düzenek olarak karşımıza çıkar.

Benzer şekilde Althusser açısından da özne, sabit ve ön-belirlenmiş bir çekirdek değil, ideolojinin bir “etkisi” olarak üretilir. İdeoloji’nin bu türden “üretkenliği”, daha sonra Foucault’nun, ki öznenin merkezlesştiren projenin dördüncü ismidir (Hall, 2003: 289), iktidarı sadece baskılayan değil ama aynı zamanda üretken bir düzenek olarak kavrayan anlayışıyla da örtüşür. Bu anlamıyla Althusser’de ideoloji, bir temsiller sistemi olarak, her zaman için özne ile gerçek arasına giren ve ikisini de üreten bir dolayım olarak var olur. İdeolojinin özne ile gerçek arasına bir dolayım olarak girmesi ile öznenin üretilmesi/kurulması neredeyse eş zamanlı gerçekleşir. Dolayısıyla, ideolojiden önce, ideolojik temsillerle dolayımından önce bir özne kategorisinden de bahsedemeyiz. Althusser’de ideoloji’nin “özneyi çağırması” artikülasyonu veya jesti de ideolojinin özne kategorisini zamansal olarak öncellediğinin bir diğer göstergesidir. Bu hâliyle “öznenin çağırılması”

jestinde ideoloji “somut bireylere somut özneler olarak” seslenerek (Althusser, 2006: 100) aynı anda hem bireye temellük eden hem de onu özne olarak tahkim eden ideolojik regülasyonları işlevsel kılar. Bu çağırılma yoluyla, Lacancı anlamda söyleyecek olursak özne simgesel düzende kayıt altına alınır.

Bütün bu anlatılanlar ışığında fark edeceğimiz gibi, “gerçek” olanla epistemolojik tüm bağı koparılan ve ideolojik tahakküm araçları yoluyla üretilen özne kategorisi ve temsiller sistemi gerçek olmayan ama toplumsal formasyon yoluyla üzerinde zımnen mutabakat sağlanan düzenekler olarak işlev görür. Stuart Hall açısından da özneyi merkezlesitiren ve temsillerin gerçek ile olan ilişkisini dramatik bir biçimde sonlandıran bu teorik çerçeveler büyük oranda hakikati dile getirmektedir. Hall için tüm temsiller sistemi ve göstergeler ekonomisi, ideolojik anlamlandırma rejimleri tarafından üretilmekte ve yönlendirilmektedir. Dolayısıyla, kültürel alanda da temsiller ve kimlikler doğal ve spontane bir biçimde var olmaz, ideolojik saiklerle ve hayali/ımgesele olarak zorunlu olmayan bir tarzda üretilir. Kültürel Çalışmalar alanının da asıl görevi, bu mecrada işlevsel olan ancak çeşitli stratejilerle görünür olmaktan çıkarılan güç ilişkilerini deşifre etmektir.

Sonuç olarak Hall açısından, her tür modern kültürel kimlik ve temsil, “hayali” olanı kaçınılmaz olarak içerir. Hall’un, örneğin, “ulusal kimlikleri”, gerçeğe temas ederek değil, tam tersi biçimde “söylemsel olarak inşa edildikleri” argümanı üzerinden “hayali topluluklar” (Hall, 2003: 291-299) olarak tanımlayan bu temel bakış açısı, medya temsilleri ve bu temsiller yoluyla kimliklenen/kimliklendirilen ve böylelikle tanımlanan ve tahkim edilen özneleri çözümlerken başvurduğu başat referanslardan olacaktır. İdeoloji dolayımıyla kurulan ilişkiler üzerinden yapılanan “hayali topluluklar”, totem-nesneden yoksun kimliklerin ortaya çıkardığı toplum-sallaşmanın kaçınılmaz bir sonucudur.

5. Altıncı His ve Öznesi Olmayan Kimlik

Hall’un modern kültürel kimlikleri ve temsilleri “hayali” kavramı üzerinden tanımlayan perspektifinin ana akım sinemada kendisine özgün bir yer edinen 6. His (The Sixth Sense, 1999) filminde deneyimleme imkânı buluruz. M. Night Shyamalan tarafından hem senaryosu yazılan hem de yönetilen 6. His filmi, çarpıcı finaliyle 2000’li yıllarda giderek yaygınlaşan “sonunda büyük bir twist” içeren film janrının neredeyse par excellence örneklerinden biri olarak karşımıza çıkar. Bruce Willis ve Haley Joel Osment’in başrollerini paylaştığı filmde, çocuk psikoloğu Malcolm Crowe (Bruce Willis) ile çevresinde “anormal” olarak tanımlanan ve ölü insanlarla iletişim kurduğunu iddia eden çocuk hastası Cole (Haley Joel Osment) arasında geçen bir hikâyeyi izleriz. Oldukça klişe görünen bu temayı sıra dışı kılan

yönü ise ancak filmin sonunda ortaya çıkar. Bu anlamıyla film, sahip olduğunu iddia ettiği sırrını sonuna kadar gizleyerek izleyiciye karşı taahhüdünü başarıyla yerine getirir. Film boyunca Cole'ün travmaları sebebiyle duygu durum bozukluğu yaşadığını düşünen ve daha sonra çocuğun "sırrına" vakıf olduktan sonra aslında "ölü insanlar" görmediğini, bunun bir tür patoloji olduğunu iddia eden ve onu kendi yöntemleri ile tedavi etmeye çalışan psikolog Crowe'un, aslında, en başından beri "ölü" olduğu izleyiciye faş edilir. Film sondan başa doğru izlendiğinde de senaryonun kendi iddiası ile çelişen hiçbir sahne içermediğini fark edebileceğimiz bu şaşırtıcı film, izleyiciye aynı zamanda "kimlik" ve "özne" mefhumunun müphemliğini de son derece dolaylı olarak gösterir. Filmin belki de en güçlü yönü olan senaryodaki aşırı tutarlılık, kimlik kavramının içerdiği tutarsızlıkları göstermenin imkânı olarak paradoksal bir şekilde karşımıza çıkar. Georgi Gospodinov Hüzünün Fiziği (2017) adlı metninde diğer tüm kimliklerin ötesinde ve üzerinde, gerçekte tek bir kimlik olduğunu söyler: "Tek bir kimlik vardır, canlı varlıklar arasında canlı bir varlık olmak". Belki de en geniş ve kapsayıcı kimlik olan, bu sebeple neredeyse en temel üst kimlik olduğunu da tartışmasız bir biçimde kabul edeceğimiz "yaşayan insan kimliği"nin bile gerçek, özsel, doğal ve zorunlu değil ama "hayali" olabileceği fikrini izleyiciye son derece başarılı bir biçimde gösteren film, kimlik ve özne başlığının içerdiği çelişkileri, zorlukları ve çıkmazları da bizlere yeniden hatırlatır. Crowe'un kendi varoluş koşullarıyla kurduğu ve gerçek olduğu vehmi üzerinden kendisini ve içinde bulunduğu dünyayı tanımladığı ilişkiler ve temsiller sisteminin "hayali" niteliği; kimlik, temsil ve özneye sirayet eden ideolojik dolayımın tezahürü açısından da bir manivela işlevi görür.

6. Sonuç

Hall üzerindeki post-modernist özne tasavvurunun etkisini burada bir kez daha fark ederiz. Lacan'ın "arzunun belirsiz nesnesi" olarak kavramsallaştırdığı "objet petit a", sadece arzumuzun nesne nedeni olarak vardır ve tam da bu yüzden aslında yoktur. Gerçek, imgesel ve simgeselin kesişme noktası olarak objet petit a, "simgesel içerisinde gerçek'i temsil eden hayali/imesel nesnedir". Ve bu nesne, öznenin öteki ile kurduğu hayali ilişkiyi tanımlar (Lacan, 2005: 235). Çok benzer şekilde, 6. His filminde Crowe karakterinin "yaşayan insan kimliği" ve bu kimliği üzerinden öteki ile kurduğu ilişki en nihayetinde yalnızca "hayali" olarak vardır. Somut, doğal ve zorunlu bir görünüm ve/veya belirlenim olduğunu varsaydığımız kültürel kimlikler ve dolayısıyla o kimliklerin anlamı, perspektifimizi değiştirdiğimizde "hayali" bir nesneye dönüşür. Hâlihazırda, yukarıdaki tartışmamızda da gördüğümüz üzere Hall açısından da örneğin ırk ya da ırkçılık tartışması, bir başka ifade ile siyahi kimlik ile beyaz kimlik ayrışması biyolojik bir belirlenim üzerinden

değil bu ayrışmanın türetildiği pseudo-rasyonel zemin olarak siyahi ya da beyaz olmanın anlamı üzerinden yapılandırılır. Sorun, Hall'un yaklaşımını yorumlayarak ifade edecek olursak anlamlandırma pratikleri ile kimlik/temsili arasında var olan bu ayrımın ihlal edilmesinden kaynaklanır. Anaerki bir toplumda kadın veya erkek kimliği ve buna paralel olarak kadın ya da erkek temsilleri, zorunlu bir biçimde ataerki toplumundan farklı olacaktır. Buradaki farklılaşmanın sebebi, kadın ve erkek kimliğinin kendi naturasından değil, bu kimliklerin o toplumsal bağlam içerisindeki anlamlarının değişmesinden kaynaklanır. Bu hâliyle kimlikler ve temsiller içerdikleri varsayılan tüm somutluklarından ve maddiliklerinden kurtularak hayali/imgesel birer performansa dönüşür. Stuart Hall ile post-yapısalcılık/postmodernizm arasındaki yoğun ilişki, kimlik ve temsilin bu şekilde aşındırılması noktasında kendisini iyiden iyiye hissettirtir. Kimlik, temsil ve bunların anlamlandırılması arasında Hall'un öngördüğü sofistike bağlantı, yine post-yapısalcı ve post-modernist paradigmalardan etkisinin bir sonucu olarak karşımıza çıktığını söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Adorno, T., Horkheimer, Max. (2014). Aydınlanmanın Diyalektiği: Felsefi Fragmanlar. N. Ülner ve E. Ö. Karadoğan (Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayıncılık.
- Althusser, Louis. (1969). For Marx. New York: The Penguin Press.
- Althusser, Louis. (2006). İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları. A. Tümertekin (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Gospodinov, Georgi. (2017). Hüzünün Fiziği. Ö. D. Gürkan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Gramsci, Antonio. (2010). Seçme Yazılar 1916-1935. D. Forgacs (Düz.). İ. Yıldız (Çev.). İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Güngör, Nazife. (2020). Kültürel Çalışmalar: Bir Başkaldırı Öyküsü. G. Özdoğru (Düz.) Medya ve Kültürel Çalışmalar: Teori ve Güncel Tartışmalar içinde.
- Hall, Stuart. (1985). Signification, Representation, Ideology: Althusser and Post-Structuralist Debates. Critical Studies in Mass Communication içinde. 2(2): 91-114.
- Hall, Stuart. (1990). Cultural Identity and Diaspora. J. Rutherford. Identity: Community, Culture and Difference içinde. London: Lawrence and Wishart Pub.
- Hall, Stuart. (1996a). The Problem of Ideology: Marxism without Guarantees. D. Morley ve K. Chen (Düz.). Stuart Hall: Critical Dialogues in Cultural Studies içinde. New York: Routledge.
- Hall, Stuart. (1996b). Who needs Identity?. Questions of Cultural Identity içinde. S Hall ve P. D. Guy (Düz.). New York: Sage Pub.
- Hall, Stuart. (1997). The Spectacle of the Other. Representation: Cultural Representation and Signifying Process içinde. S. Hall (Düz.). New York: Sage Pub.
- Hall, Stuart. (2002). Notes on Deconstructing the Popular. S. Duncombe. Cumtural Resistance Reader içinde. New York: Verso.
- Hall, Stuart. (2003). The Question of Cultural Identity. S. Hall, D. Held ve T. McGrew. Modernity and Its Futures içinde. Cambridge: Blackwell.

- Hall, Stuart. (2017). *Temsil: Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*. İ. Dündar (Çev.). İstanbul: Pinhan Yayınları.
- Hall, Stuart. (2019). *Cultural Studies and Its Theoretical Legacies. Essential Essays, Volume 1: Foundations of Cultural Studies* içinde. S. Hall ve D. Morley (Düz.). Durham: Duke University Press.
- Kellner, Douglas. (2016). *Kültürel Marsizm ve Kültürel Çalışmalar. ETHOS* içinde. Fatih Tezcan (çev.). 9(1): 132-151.
- Lacan, Jacques. (2005). *Ecrits*. New York: W. W. Norton.
- Miller, Jacques, A. (1977). *Suture: Elements of the Logic of Signifier. Screen* içinde. 18 (4): 24-34.
- Norris, Christopher. (2002). *Deconstruction: Theory and Practice*. New York: Routledge.
- Procter, James. (2004). *Stuart Hall*. New York: Routledge.
- Slack, Jennifer. (1996). *Theory and Method of Articulation in Cultural Studies*. D. Morley ve K. Chen (Düz.). Stuart Hall: *Critical Dialogues in Cultural Studies* içinde. New York: Routledge.
- Vogel, Steven. (1996). *Against Nature: The Concept of Nature in Critical Theory*. New York: State University of New York Press.
- Zizek, Slavoj. (2004). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*. T. Birkan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.

Bir ziyaretçi, Paris'te "Le Chanteur de Flamenco" tablosunun fotoğrafını çekiyor, Reuters